

УДК 811.161.2'36 – 112/“16/17”

**ПЕРВИННИЙ СПОЛУЧНИК ТА
В УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТКАХ XVI–XVII СТ.**

Тетяна Висоцька

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені проф. Івана Ковалика,
вул. Університетська, 1/234, Львів, 79000, Україна
тел.: (032) 239 47 17
e-mail: vysia@i.ua*

Розглянуто поділ сполучників на первинні і вторинні. З'ясовано етимологію сполучника *та*, проаналізовано його використання й висвітлено основні функції в українських писемних текстах від XI ст. і до сьогодні.

Ключові слова: сполучник, частка, займенник, функція, пам'ятка.

Вступ. У мовознавчій літературі дослідженню службових слів, зокрема сполучникам, присвячено чимало наукових студій як із погляду діячності, так і синхронії. Однак відкритим залишається питання кількості первинних сполучників: від 3 до 10.

Одні первинними називають лише три (*а*, *і* (*и*), *но*), інші до цієї групи додають ще *бо*, *да*, *ли*, *ні*, *та*, *то*, *чи*. Така розбіжність, очевидно, ґрунтується не тільки на суперечливому розумінні первинності/вторинності сполучників, а на з'ясуванні їхньої появи в українській мові, на розвитку функцій. Безсумнівно, походження простих за будовою сполучників української важко тлумачиться, їхнє утворення подекуди малозрозуміле: “[...] що простіша оболонка скріпи, то складніше організовано її внутрішній зміст” [8 : 17]. Важливим також є споріднене й функційне зближення сполучників (*а*, *бо*, *да*, *і* (*и*), *ли*, *ни* та *ін.*) з однозвучними їм частками.

О. Мельничук найдавніші сполучники та однозвучні їм частки *а*, *і*, *же*, *бо*, *лі* називає “сполучними частками” з огляду на хронологію їхнього формування й використання в мові [4 : 495]. На думку науковця, первинними здебільшого вважалися сполучники невивідної словотвірної будови, що функціонували як сурядні і підрядні, адже “їх службові синтаксичні функції ускладнювалися ще залишками властивої їм у минулому більш конкретної лексичної семантики” [4 : 495]. Відтак виникає потреба у детальному вивченні формування групи первинних сполучників на матеріалі українських пам'яток, що становлять невичерпне джерело для дослідження різних рівнів історії української мови, а головне фіксації явищ живого мовлення.

У текстах української мови XVI–XVII ст. наявний первинний сполучник *та*.

У пропонованій статті маємо на меті розглянути виникання сполучника *та*, простежити його вживання в українській мові XVI–XVII ст., його позицію в структурі простого й складного речення, з'ясувати, які семантико-синтаксичні відношення передає сполучник *та* в українських пам'ятках від найдавніших часів і донині, тобто простежити, чи відбулися зміщення у функціях цього сполучника в українській мові.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування.

Про походження, уживання сполучника *та* частково пише Л. Булаховський у розвідці “З історичних коментарів до української мови”, у якій зазначає, що це слово може бути давньою рисою мови племен-предків українців, і водночас не виключає можливості того, що *та* – “давній фонетичний варіант російського і білоруського *да*” [3: 32-33]. О. Безпалько наводить приклади єднальних сполучників складносурядних речень, серед яких давній *та* (ілюстрація з “Повчання Володимира Мономаха”) [1 : 173].

В історії слов'янського мовознавства питання першооснови сполучника *та* суперечливе.

М. Фасмер пов'язує утворення *та* з займенником **тъ* (*той*), давн. інд. *tāt* (‘унаслідок чого’) і вказує на те, що цей сполучник відомий старослов'янській мові, болгарській, сербській, хорватській, словенській (в останніх двох виступає у протиставній функції) [21 : 4 : 5].

В. Махек припускає, що сполучник *ta* (=‘*a*, *dale*, *pak*’) походить від основи вказівного займенника *tèn*, подібно у лит. *tuõ*, хет. *ta* = *i*; він використовується в українській, польській мовах, а також поширений на території східної Словаччини [22 : 520].

Отже, натрапляємо на дві версії утворення сполучника *та*: за першою *та* – прономінальне утворення, за другою – як варіант сполучника *да* (“послаблення дзвінкості при прискореній або недбалій вимові”); останню гіпотезу пояснюють однаковими функціями обох сполучників [3 : 32-33].

У сучасних працях із синтаксису української мови наявне інше трактування генези сполучника *та*: їхні автори виводять *та* з давнього *та*, а не *да* [17 : 606].

Найбільш прийнятним, на нашу думку, є міркування, яке запропонував О. Мельничук. Мовознавець відкинув ідею виникнення сурядних сполучників із вигуківих слів (цю концепцію пропонує чеська етимологічна школа [9 : 22-31]). Аналізуючи систему організації речення, його структури в слов'янських мовах від найдавніших пам'яток, науковець припускає, що сурядні сполучники розвинулися з колишніх займенникових форм (“пізніше сполучники ... утворилися з різних форм займенникового кореня *t-* (*te-i* > *tí*, *ta*, *to*) [4: 495]”) [13 : 177]. Як приклад, наводить використання сполучника *та* в ранніх пам'ятках української мови і зазначає, що, “вживаючись між однорідними членами речення і сурядними реченнями, тобто в позиції сурядного сполучника, він ще майже повністю зберігає свою давню обставинну семантику, близьку до семантики сучасних прислівників: *тоді*, *потім*,

звідти. Саме такий шлях розвитку простежується ще досить виразно в історичних особливостях уживання сполучників *та* і *то*, безпосередній генетичний зв'язок яких з займенниками (займенниковими прислівниками) навряд чи може підлягати сумніву" [13 : 177].

Отож, за походженням сполучник *та* належить до первинних [13 : 176-177; 2 : 301; 5 : 217], за будовою – до простих.

Існує думка, що використання сполучника *та* властиве виключно українській мові, і його місце розповсюдження – територія "теперішньої України" [3 : 32].

Перші фіксації сурядного сполучника *та* в українських писемних пам'ятках датують XI–XII ст. ("Повчання В. Мономаха" [15 : 64], "Іпатський літопис" [20 : 3 : 910]. У "Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст." зареєстровано 431 картку-ілюстрацію з цим сполучником [18 : 2 : 414-415], що свідчить про його достатньо активне використання (пор.: первинний сполучник *но* зафіксовано 17 разів [18 : 2 : 53-54]). В аналізованих текстах сполучник *та* є менш поширеним, він не був кодифікований ні в староукраїнських граматиках, ні у словниках XVI–XVII ст. Дослідник "Литовського статуту" В. М'якишев не фіксує жодного речення зі сполучником *та* [14]. У Картотеці до "Історичного словника українського языка" зберігається незначна кількість карток-цитат зі сполучником *та*, здебільшого датованих XVII–XVIII ст. (КТ). Щоправда, Л. Деже, аналізуючи лексику Нятівських повчань (серед. XVI ст.), указує на використання сполучника *та* і похідного від нього *та й* [7 : 353]. Натомість послідовне вживання і фіксацію сполучника *та* в граматиках і словниках української мови простежуємо вже від XIX ст.

У писемних пам'ятках середньоукраїнської доби XVI–XVII ст. сполучник *та* виконує єднальну, протиставну і приєднувальну функції.

Сполучник *та* як виразник **єднальних** семантико-синтаксичних відношень поєднує однорідні члени речення (присудки, вищо-часові форми яких виражають послідовність, результативність подій; обставини): "*Занѣжъ тогда пришли ѿченици **та** извѣдали его и мовили*" (НЄ, XVI ст., МИУР VII, сп. XVIII, с. 115, КІС); "*[...] тогда ѿпавися казаницьѣ, **та** сѣ ѿбѣла*" (НЄ, XVI ст., МИУР VII, сп. XVIII, с. 218, КІС); "*... **та** вѣсе дорогомъ шѣловецкомъ идеже нѣгодитъ пѣтъ изъ лѣса на ѿголъ Жѣржинъ на поланѣ Хнревъѣ **та** на брѣдѣ Вѣрѣовецѣ*" (DBV I, 1583, с. 86, КІС).

В аналізованих текстах сполучник *та* з'єднує дієприслівникову синтаксичну одиницю із дієсловом-присудком (поняття "дієприслівникова синтаксична одиниця" на позначення дієприслівника або дієприслівникового звороту, що сприймається як одна синтаксичнозначеннева цілість, увела в науковий обіг в українській лінгвістиці Л. Коць-Григорчук [106 : 10]): "*и ѿставши на(ш) вѣрныи на(н) [...] **та** заплачѣ(и) ѿнъ тогди вѣшеписаныи ї зам(т) [...]*" (Cost. DB, 1507, с. 98, КІС). У цьому реченні сполучник *и* виконує починальну функцію.

Прикметно, що поєднання другорядного присудка з головним за допомогою сурядних сполучників спостерігаємо і на прикладі використання сполучника *и*: "*И*

зараз за тымъ словомъ бы(л) здоровымъ. и вѣз(в)ши постѣль свою и пошолъ” (УЄ № 234, 1668, с. 3 зв.); *“И ѡзр(в)ѣвши їѡ. И припавъ къ немѡ*” (УЄ № 379, 1588, с. 116 зв.).

О. Мельничук зазначає, що дієприслівник набув “другорядноприсудкової” функції, яка робила його однорідним за змістом з основним присудком і спричинила збереження сурядних сполучників, як і між звичайними однорідними членами [13, с. 178-179].

У сучасній українській літературній мові вживання сурядних сполучників між головною і дієприслівниковою частиною речення досліджувала Л. Коць-Григорчук. Лінгвіст зауважує, що слова *і, та, та й* можуть виконувати роль сполучників або часток. Виключно сполучниковою функцію цих слів варто вважати тоді, коли головний і дієприслівниковий присудки вказують на послідовність дій, їхня присудковість є “виразнішою, а отже, й виразніше сполучникове значення досліджуваних слів” [10 : 129].

Засвідчено використання сполучника *та*, що поєднує предикативні частини складносурядного речення, між якими склалися причинно-наслідкові відношення: *“Погребли его ѡ адѣ, та мѣнив(сѧ) тамѧ [...]*” (НЄ, XVI ст., МИУР VII, сп XVIII, с. 148, КІС); *“И пакъ ѡ(м) налѧ ѣ парѣбкы, та копали ко(р)чѣвѧ за три днѧ*” (НЗУжг., Бенедиківці, 1603, XIV, с. 222, КІС).

Як єднальний сполучник *та* нормативний для сучасної української літературної мови; він зв'язує однорідні члени речення і предикативні частини у складносурядному реченні [19 : 10 : 7].

У мові українських пам'яток XVI–XVII ст. сполучник *та* виступає у **приєднувальній** функції. Він приєднує:

а) просте речення: *“Та дѣла того, братѧ, дѣла слова Божого не гадайте ни соромомъ, ни кѡаромъ, ни смертѧ [...]*” (НЄ, XVI ст., МИУР VII, сп XVIII, с. 34, КІС);

б) складнопідрядне речення: *“[...] та коли ишовъ Христовъ Богомъ и Голморъ гѣбити, тогды Іѡвремъ просиѧ Христа за пѧть вѧрьшѣвѧ [...]*” (НЄ, XVI ст., МИУР VII, сп. XVIII, с. 30-31, КІС).

У досліджуваних текстах спорадичними є конструкції зі сполучником *та* в **протиставній** функції: *“[...] Хотѣл ... ѡзлати, та не моглъ, чомъ не тон матерѣ былъ*” (НЗУ жг., Бенедиківці, 1603, XIV, с. 223, КІС).

Ф. Медведев слушно зауважує, що, на відміну від сполучника *але*, сполучник *та* не надто категорично виражає протиставне семантико-синтаксичне відношення, займає проміжне місце між *а* й *але* [12 : 36].

У сучасній українській мові Л. Булаховський аналізує речення зі сполучником *та*. Мовознавець зазначає, що в порівнянні зі сполучником *і* для *та* найбільш прийнятною є функція приєднання, введення додаткового повідомлення чи думки, аніж поєднання рівноправних структурних частин або однорідних явищ, подій та ін. [11 : 2 : 118]. Справедливо твердить Л. Булаховський про стилістичні особливості вживання сполучника *та* загалом: *“[...] він значно типовіший для усної розповідної і почасті діалогічної мови, ніж для добре організованого систематичного викладу [...] в жанрах, що імітують уснорозмовну мову”* [11 : 2 : 118].

Натомість інше міркування висловлює А. Грищенко. Досліджуючи складносурядні речення в сучасній українській мові, науковець наголошує на тому,

що в складових частинах, поєднаних за допомогою сполучника *та*, набагато виразніше, чіткіше передається паралельне тривання подій, “значення одночасності проявляється конкретніше” [6 : 41].

К. Городенська установлює та ієрархізує позиції сполучника *та* в структурі простого ускладненого та складного речення на матеріалі, дібраному з різностильових текстів сучасної української мови. Лінгвіст називає сполучник *та* функціональним еквівалентом *і*, *й*; окрім того, фіксує протиставно-допустові семантико-синтаксичні відношення, які передає *та*, і тому визначає його як сполучник сурядності-підрядності [5 : 211–217], що дає підстави твердити про розширення його функцій на сучасному етапі.

У пам'ятках української мови XVI–XVII ст. використовується складений сполучник *та и*, утворений поєднанням сполучника *та* з підсилювальною часткою *и* (*у*).

Сполучник *та и* поєднує однорідні члени речення: “*Każy! mini iak żywiesz / ta y iak sia maiesz*” (ЗНТШ, Яворів, 1619, Т. XXXV–XXXVI, с. 17, КІС); “*[...] а на ней пакъ идягого снатъ и в ноги целѣють, ... та и нашия кажѣтъ [...]*” (АрхЮЗР, 1/VII, 1587, с. 247).

Використання сполучника *та й* трапляється і в говірках південно-західної Львівщини [16 : 186].

У сучасній українській мові сполучник *та й* виконує єднальну й приєднувальну функції [5 : 219].

Висновки. В українській мові XVI–XVII ст. сполучник *та* найчастіше передає єднальні, приєднувальні, рідше протиставні семантико-синтаксичні відношення.

Сполучник *та* зафіксований у різних жанрах і стилях української мови аналізованого періоду: в офіційно-діловій мові, у богослужбовій, художній літературі, у полемічному письменстві.

У сучасній українській літературній мові сполучник *та* вживається як одиничний, як повторюваний, як компонент складених сполучників. Він виражає єднальну, протиставну, приєднувальну функції, а також виступає як сполучник сурядності-підрядності, що поєднує предикативні частини в складному реченні і два однорідні члени в простому реченні.

Сполучник *та й* зберігся донині як нормативний; виражає єднальні, приєднувальні семантико-синтаксичні відношення між однорідними членами речення і предикативними частинами складносурядного речення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпалько О. П. Нариси з історичного синтаксису української мови / О. П. Безпалько. – К. : Рад. школа, 1960. – 236 с.
2. Безпояско О. К. Граматика української мови / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
3. Булаховський Л. А. З історичних коментаріїв до української мови: сполучники і сполучні групи (речення). Синтаксичні особливості при них / Л. А. Булаховський // Наук. записки КДУ. – К., 1946. – Т. V. – Вип. 2. – С. 31–71.

4. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / [за ред. О. С. Мельничука]. – К. : АН УРСР, 1966. – 596 с.
5. *Городенська К.* Граматичний словник української мови: сполучники / Катерина Городенська. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
6. *Грищенко А. П.* Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові / Арнольд Панасович Грищенко. – К. : Наук. думка, 1969. – 156 с.
7. *Дэже Л.* Украинская лексика сер. XVI века: няговские поучения (словарь и анализ) / Ласло Дэже. – Дебрецен, 1985. – 525 с.
8. *Колосова Т. А.* Некоторые закономерности пополнения фонда скреп / Т. А. Колосова, М. И. Черемисина // Служебные слова : [межвуз. сборник научн. трудов]. – Новосибирск, 1987. – С. 11-25.
9. *Копечный Ф.* Проблема этимологии грамматических слов / Ф. Копечный // Проблемы славянских этимологических исследований в связи с общей проблематикой современной филологии : этимология 1967, материалы междунар. симпоз., (Москва, 24-31 января 1967 г.). – М. : Наука, 1969. – С. 22-31.
10. *Коць Л. М.* Дієприслівник у сучасній українській літературній мові / Л. М. Коць. – К. : Вид-во АН УРСР, 1964. – 164 с.
11. Курс сучасної української літературної мови : в 2 т. / [за ред. акад. Л. А. Булаховського]. – К. : Рад. школа, 1951. – Т. I – II.
12. *Медведев Ф. П.* Система сполучників в українській мові: короткий нарис / Ф. П. Медведев. – Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 1962. – 92 с.
13. *Мельничук О. С.* Розвиток структури слов'янського речення / О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1966. – 326 с.
14. *Мякишев В.* Язык Литовского статута 1588 года / Владимир Мякишев. – Kraków : LEXIS, 2008. – 717 с.
15. *Обнорский С. П.* Очерки по истории русского литературного языка старшего периода / С. П. Обнорский. – Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1946. – 200 с.
16. *Пура Я. О.* Сполучники в говірках південно-західної Львівщини / Я. О. Пура // Праці X Республіканської діалектологічної наради. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 186-199.
17. *Слинько І. І.* Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вищ. шк., 1994. – 670 с.
18. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2 т. / [за ред. Л. Л. Гумецької]. – К. : Наук. думка, 1977–1978. – Т. I–II.
19. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980. – Т. I–XI.
20. *Срезневский И. И.* Материалы для Словаря древнерусского языка по письменным памятникам / Измаил Иванович Срезневский. – СПб. : Типограф. Императ. акад. наук, 1893–1911. – Т. I–III.
21. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / Макс Фасмер. – М. : Прогресс, 1964. – Т. I. – 216 с.
22. *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého a slovenského / Vaclav Machek. – Praha : Naklad. Československé Akad. věd, 1957. – 627 s.

Умовні скорочення:

АрхЮЗР Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К., 1887. – Ч. 1. – Т. VII. – Зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України.

ЗНТШ Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1900. – Т. XXXV–XXXVI.

КІС Картотека “Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.” – Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів).

КТ Картотека “Історичного словника українського языка”, укладена під керівництвом проф. Є. Тимченка. – Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів).

НЄ Поучения на евангелие по Няговскому списку 1758 г. // Материалы для истории Угорской Руси. Памятники церковно-религиозной жизни угро-русов XVI-XVIII вв., изд. А. Петровым. – СПб., 1914. – Вып. VII.

НЗУ жг.Тестамент Николи Бенедиктівського. – Бенедиківці, 1603 р. – С. 221–225.

УЄ № 234 Учительне евангеліє. – Б. м. н., 1668 р. – Зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України, ф.1, № 234.

УЄ № 379 Учительне евангеліє. – Б. м. н., 1588р. – Зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України, ф. 2, оп. 1.

Cost. BD Documentele Moldovenesti dela Bogdan Voevod (1504–1517) / Publ. Mihai Costăchescu. – București, 1940.

DBB Documente Bucovinene de Teodor Balan. – Țernauți, 1934. – Vol. II (1519–1662).

REFERENCES

1. *Bezpalko O. P.* Narysy z istorychnoho syntaksysu ukrainskoi movy / O. P. Bezpalko. – K. : Rad. shkola, 1960. – 236 s.
2. *Bezpoiasko O. K.* Hramatyka ukrainskoi movy / O. K. Bezpoiasko, K. H. Horodenska, V. M. Rusanivskiy. – K. : Lybid, 1993. – 336 s.
3. *Bulakhovskyi L. A.* Z istorychnykh komentariiv do ukrainskoi movy: spoluchnyky i spoluchni hrupy (rechennia). Syntaksychni osoblyvosti pry nykh / L. A. Bulakhovskyi // Nauk. zapysky KDU. – K., 1946. – T. V. – Vyp. 2. – S. 31–71.
4. Vstup do porivnialno-istorychnoho vyvchennia slovianskykh mov / [za red. O. S. Melnychuka]. – K. : AN URSR, 1966. – 596 s.
5. *Horodenska K.* Hramatychnyi slovnyk ukrainskoi movy: spoluchnyky / Kateryna Horodenska. – Kherson : Vyd-vo KhDU, 2007. – 340 s.
6. *Hryshchenko A. P.* Skladnosuriadne rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi / Arnold Panasovych Hryshchenko. – K. : Nauk. dumka, 1969. – 156 s.
7. *Dezhe L.* Ukrainskaya leksika ser. XVI veka: nyagovskie poucheniya (slovar i analiz) / Laslo Dezhe. – Debrecen, 1985. – 525 s.

8. Kolosova T. A. Nekotorye zakonomernosti popolneniya fonda skrep / T. A. Kolosova, M. I. Cheremisina // Sluzhebye slova : [mezhvuz. sbornik nauchn. trudov]. – Novosibirsk, 1987. – S. 11-25.
9. Kopechnyj F. Problema etimologii grammaticheskikh slov / F. Kopechnyj // Problemy slavyanskikh etimologicheskikh issledovaniy v svyazi s obshej problematikoj sovremennoj filologii : etimologiya 1967, materialy mezhdunar. simpoz., (Moskva, 24-31 yanvarya 1967 g.). – M. : Nauka, 1969. – S. 22-31.
10. Kots L. M. Diiepryslivnyk u suchasni ukrainskii literaturnii movi / L. M. Kots. – K. : Vyd-vo AN URSSR, 1964. – 164 s.
11. Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy : v 2 t. / [za red. akad. L. A/ Bulakhovskoho]. – K. : Rad. shkola, 1951. – T. I – II.
12. Medvediev F. P. Systema spoluchnykiv v ukrainskii movi: korotkyi narys / F. P. Medvediev. – Kh. : Vyd-vo Khark. un-tu, 1962. – 92 s.
13. Melnychuk O. S. Rozvytok struktury slovianskoho rechennia / O. S. Melnychuk. – K. : Nauk. dumka, 1966. – 326 s.
14. Myakishev V. Yazyk Litovskogo statuta 1588 goda / Vladimir Myakishev. – Krakow : LEXIS, 2008. – 717 s.
15. Obnorskiy S. P. Ocherki po istorii russkogo literaturnogo yazyka starshego perioda / S. P. Obnorskiy. – Moskva ; Leningrad : Izd-vo AN SSSR, 1946. – 200 s.
16. Pura Ya. O. Spoluchnyky v hovirkakh pivdenno-zakhidnoi Lvivshchyny / Ya. O. Pura // Pratsi Kh Respublikanskoi dialektolohichnoi narady. – K. : Vyd-vo AN URSSR, 1961. – S. 186-199.
17. Slynko I. I. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: problemni pytannia / I. I. Slynko, N. V. Huivaniuk, M. F. Kobylanska. – K. : Vyshch. shk., 1994. – 670 s.
18. Slovyk staroukrainskoi movy XIV–XV st. : u 2 t. / [za red. L. L. Humetskoi]. – K. : Nauk. dumka, 1977–1978. – T. I–II.
19. Slovyk ukrainskoi movy : v 11 t. / AN URSSR, In-t movoznavstva im. O. O. Potebni; [za red. I. K. Bilodida]. – K. : Nauk. dumka, 1970 – 1980. – T. I–Khl.
20. Sreznevskij I. I. Materialy dlya Slovary drevnerusskogo yazyka po pismennym pamyatnikam / Izmail Ivanovich Sreznevskij. – SPb. : Tipograf. Imperat. akad. nauk, 1893–1911. – T. I–III.
21. Fasmer M. Etimologicheskij slovar russkogo yazyka: v 4 t. / Maks Fasmer. – M. : Progress, 1964. – T. I. – 216 s.
22. Machek V. Etymologický slovník jazyka českého a slovenského / Vaclav Machek. – Praha : Naklad. Československé Akad. věd, 1957. – 627 s.

**PRIMARY CONJUNCTION ТА
IN UKRAINIAN 16-17TH CENTURY HISTORICAL TEXTS**

Tetyana Vysotska

*Ivan Franko National University of Lviv,
Ivan Kovalyk department of Ukrainian language,
Universytets'ka 1/234. 79001, str., Lviv, Ukraine
phone: (0 322) 239 47 17
e-mail: vysia@i.ua*

The article explores the division of conjunctions into the primary and secondary. Etymology of conjunction 'ma' and its use in Ukrainian texts of the 16-17th century is analyzed. Key functions of the conjunction are presented, as well as its use in other Slavonic languages.

Linguistic sources are not definitive about the number of primary conjunctions, which is due to contradictory interpretation of the concept of primary/secondary nature of conjunctions in general, the correlation and functional proximity of conjunctions to their homophonous particles, as well as the use of conjunctions of non-inferential word structure in coordinate and subordinate functions. Hence, it predetermines the need to further study the formation of a group of primary conjunctions as based on the materials of Ukrainian historical texts, the inexhaustible sources for research of various levels of the history of Ukrainian language, and primarily for recording the living speech phenomena.

The 16-17th century Ukrainian language texts record the primary conjunction 'ma'. However, the issue of its fundamental basis is debatable. Linguistic studies reveal two versions for coinage of the conjunction. According to the first version, 'ma' is a pronominal formation; while the second version suggests it to be a variance of the 'аа' conjunction. In the essay, we explain the opinion that the conjunction 'ma' derives from the form of a pronominal root 't-'.

In the 16-17th century Ukrainian language, conjunction 'ma' most often renders copulative and conjunctive semantic syntactic relations, more rarely – contrastive ones. The conjunction is documented in different genres and styles of the Ukrainian language of the period under analysis, such as in official language, in liturgical, in belles-lettres, and in polemic writings.

In the contemporary Ukrainian language, the conjunction 'ma' is used as singular and repeated as a component of composite conjunctions. It expresses copulative, contrastive, conjunctive, and opposing-admissible functions, thus termed as the compound-complex conjunction.

In the historical texts of the 16-17th century Ukrainian language, conjunction 'ma' with the emphatic particle 'и' makes up a composite conjunction 'ma и'. The conjunction came down to the present day as normative. It expresses copulative and conjunctive semantic syntactic relations between the homogenous parts of the sentence and predicative parts of the compound sentence.

Key terms: conjunction, particle, pronoun, function, historical text.